

*А.С. Славко – студентка III курсу юридичного факультету
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”;
науковий керівник – старший викладач кафедри кримінально-правових
дисциплін ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ” П.М. Маланчук*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА НОРМА, КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА САНКЦІЯ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Проблеми кримінальної відповідальності є особливо актуальними на фоні зростання рівня злочинності. Оскільки кримінальна відповідальність є одним із головних інструментів боротьби із злочинністю, а можлива така відповідальність лише за умови існування відповідної кримінально-правової норми, то видається актуальним питання щодо з'ясування співвідношення понять кримінально-правова норма, кримінально-правова санкція та кримінально-правова відповідальність.

Кримінальною відповідальністю є вимушене зазнавання особою, що вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового та іншого характеру, що визначається обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами держави [3, с. 27].

Нормою права називають загальне правило регулювання суспільних відносин, відповідно до якого його адресати мають за певних умов діяти як суб'єкти певних прав та обов'язків, інакше настануть певні не вигідні для них наслідки [4, с. 391]. Всі ці положення поширюються і на кримінально-правову норму.

Норма права має трьохчленну структуру – гіпотеза, диспозиція, санкція. Санкція вказує на несприятливі наслідки, що виникають в результаті порушення диспозиції [5, с. 57]. Санкцію можна розглядати і як частину правової норми, і як визначене законом стягнення. В першому випадку санкція співвідноситься з нормою права як ціле і частина, в другому випадку – як форма і зміст.

Щодо співвідношення кримінально-правової норми і кримінально-правової відповідальності, то ст. 3 КК України закріплено правило: злочинність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом [1]. Отже, наявність кримінально-правової норми є необхідною передумовою настання кримінальної відповідальності. Тобто кримінальна відповідальність і кримінально-правова норма співвідносяться як підстава і наслідок – без закріплення складу злочину в нормі права неможлива криміналізація діяння, а отже і кримінальна відповідальність. В той же час має місце і зворотний зв'язок – без практичної реалізації, що проявляється у притягненні винуватих осіб до відповідальності норма матиме

декларативний характер, а отже втратить своє значення як регулятор суспільних відносин.

Найскладнішим є питання щодо співвідношення понять кримінально-правової санкції та кримінальної відповідальності. Так, О.Е. Лейст з цього приводу зазначає, що санкція у випадку правопорушення реалізується через відносини відповідальності, певна частина, сторони яких співвідносяться з санкцією як загальне (санкція як нормативне визначення заходів примусу, обмеження прав) та спеціальне (індивідуалізовані відносини) [6, с. 97].

С.М. Братусь дотримується думки, що якщо юридична відповідальність – реалізація санкції правової норми, то це також значить, що встановлення відповідальності пов'язане з актами застосування норм права, тобто з владними актами компетентних правозастосовчих органів [7, с. 111]. Щодо кримінальної відповідальності С.М. Братусь вважає, що відповідальність – це саме перетерпівання кари, виховних та інших заходів, що складають зміст покарання. Відповідальність науковець розуміє як виконання покарання. В зв'язку з цим С.М. Братусь розглядає момент виникнення кримінальної відповідальності і зазначає, що цей момент відрізняється від моменту виникнення кримінальних правовідносин [7, с. 112]. Так, кримінальні правовідносини очинаються з моменту скоєння правопорушення, якщо буде встановлено, що правопорушення було скоєне певною особою. Результати проведеного розслідування – встановлення цих обставин і ті владні заходи, що застосовуються органами слідства, суду для їх встановлення, і, відповідно, всі процесуальні правовідносини, що виникають на їх ґрунті, ніяк не стосуються виникнення відповідальності.

Але якщо розглядати відповідальність у світлі іншої концепції – як обов'язок особи перетерпівати певні обмеження майнового, матеріального та особистого характеру у зв'язку з вчиненням нею правопорушення, то такий обов'язок має виникати з моменту вчинення правопорушення, незалежно від фактичного виявлення правопорушення і діяльності уповноважених органів щодо застосування до цієї особи заходів обмежень майнового, особистого та іншого характеру. Якщо розглядати кримінальну відповідальність так, то вона є реалізацією не тільки певної кримінально-правової санкції, а і ряду процесуальних, що врегульовують діяльність органів дізнання, досудового слідства та суду щодо порушення, розслідування та вирішення певної кримінальної справи.

Суперечки між прихильниками обох концепцій було припинено рішенням Конституційного Суду України від 27.10.99, яким дано офіційне тлумачення ч. 3 ст. 80 Конституції України. Відповідно до нього кримінальна відповідальність настає з моменту набрання обвинувальним

ви роком суду законної сили, а отже кримінальну відповідальність можна розглядати як безпосередню реалізацію санкції правової норми через владні акти компетентних органів держави [2].

Звідси висновок – кримінально-правова норма, кримінально-правова санкція та кримінальна відповідальність, хоч і є частинами єдиного механізму, за допомогою якого врегульовуються суспільні відносини, не є тотожними поняттями і співвідносяться як ціле – частина – акт безпосередньої реалізації.

Література

1. Кримінальний кодекс : за станом на 1 липня 2007 р. / Верховна Рада України. – Х. : Одісеї, 2007. – 264 с.
2. Рішення конституційного суду від 27.10.99 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> – Загол. з екрану.
3. Кримінальне право України : [підручник] / [Бажанов М. І., Баулін Ю. В., Борисов І. В. та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Київ – Харків: Юрінком – Інтер – Право, 2002. – 415 с.
4. Общая теория государства и права : [учебник] / В. С. Нерсесянц – М. : НОРМА, 2002. – 535 с.
5. Общая теория права : [монография] / С.С. Алексеев – М. : Юридическая литература, 1982. – 354 с.
6. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) : [монография] / О.Е. Лейст – М. : Издательство Московского университета, 1981. – 238 с.
7. Юридическая ответственность и законность (Очерк теории) : [монография] / С. Н. Братусь. – М. : Юридическая литература, 1976. – 215 с.

Славко, А.С. Кримінально-правова норма, кримінально-правова санкція та кримінальна відповідальність: співвідношення понять [Текст] / А.С. Славко; наук. кер. П.М. Маланчук // Права людини в умовах сучасного державотворення : теоретичні і практичні аспекти : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (12–13 грудня 2008 року) / ДВНЗ "УАБС НБУ". – Суми : УАБС НБУ, 2008. – С. 158–160.